

КИНЕСКИ „ПОХОД“ НА БАЛКАН

Марко Филијовић и Зоран Килибарда
Универзитет у Београду, Факултет безбедности

Балканско полуострво је важна трансконтинентална раскрсница на којој се за примат надмећу неки од најутицајнијих глобалних и (транс)регионалних актера – Европска унија (ЕУ), Сједињене Америчке Државе (САД), Руска Федерација (РФ) и Турска. Иницијално интересовање Народне Републике Кине за Балкан датира још из времена хладног рата, када је на темељу комунистичке идеологије ова азијска сила градила стратешко партнерство, најпре са Албанијом, да би се затим преоријентисала на приснију сарадњу са СФР Југославијом и Румунијом. Након пада Берлинског зида и окончања петодеценијског биполарног поретка, конекције НР Кине са регионом су готово у потпуности нестале. Међутим, у последњих неколико година Кина је недвосмислено исказала жељу да реанимира и оснажи скоро усахле веза са Балканом, потврђујући то значајним инвестицијама и интензивирањем трговинских и других односа са земљама региона. Овим радом указано је на основне параметре те тзв. нове кинеске стратегије за Балкан, са тежиштем на улози коју Република Србија има, или би могла да има, у њеној имплементацији.

Кључне речи: *Кина, Балкан, балканска стратегија, инвестиције*

Увод

Прве кораке ка остваривању утицаја на политичке прилике на Балкану Кина је учинила још током хладног рата. Они су били израз њеног настојања да од Совјетског Савеза преузме лидерску улогу у заступању комунистичке идеологије на глобалном плану, односно да се домогне позиције „првог међу једнакима“ у предвођењу те мисије. Зато је била врло агилна у проналажењу „сателита“ за своју орбиту. Од балканских земаља за то место се најпогоднијом показала Албанија. Избор није био случајан. Напротив, Албанија је имала неколико добрих препорука. Прво, није се приклонила ни- једном од ривалских војно-политичких блокова. Друго, није, попут такође блоковски „незбринуте“ Југославије, одабрала пут несврставања. Треће, званично се декларисала као атеистичка земља, што је наговештавало лако проналажење заједничког језика са ортодоксним комунистичким режимом у Кини.

Придобивањем Албаније за блиског партнера, Кина је недвосмислено закорачила на тло Балкана са, како се чинило, добрим изгледима за дуговечан „брак из рачуна“. Гаранција томе требало је да буде лично пријатељство руководиоца кинеског политбироа са албанским лидером Енвером Хоџом. Међутим, после две деце-

није (крајем 70-тих година прошлог века), долази до изненадног раскида кинеско-албанске сарадње. Након тога Кина се у својој балканској политици окреће Титовој Југославији и Чаушесковој Румунији. Тај заокрет доводи се у везу са имплементацијом тадашње кинеске унутардржавне реформе која је требало да допринесе модернизацији земље, што је, логично, подразумевало одређене промене у спољно-политичкој стратегији. Приближавање Југославији и Румунији било је управо у складу са том иновираним стратегијом и имало је, пре свега, за циљ да учини видљивијим присуство Кине на међународној сцени, да је приближи „трећем свету“ и да јој омогући размену искустава са развијенијим балканским економијама.¹

Сарадња између Кине и одабраних фаворита на Балкану, односно у југоисточној Европи, потрајала је до краја хладног рата, тачније до драматичних политичких промена у региону које су почеле сменом Чаушескуовог режима у Румунији и кулминирале насилном разградњом СФР Југославије. Након тога, Пекинг је, практично, за извесно време, остао без кохерентног плана за Балкан који би произвео видљиве резултате. Осим начелне подршке режиму Слободана Милошевића у разним међународним форумима током 90-их година, других назнака некакве артикулисане стратегије према овом простору није било, или нису биле присутне у препознатљивом облику.

Међутим, изгледа да је Пекинг, ипак, спремно дочекао консолидацију политичких прилика и тржишних односа на постконфликтном простору и да већ има „нову балканску стратегију“. У прилог томе говори, пре свега, брзина којом су кинеске фирме реаговале на пословне понуде из земаља региона које се не могу похвалити прецизном правном регулативом и експедитивном администрацијом као одликама доброг пословног амбијента. Да би се ваљано сагледала суштина, перспективе и консеквенце те нове стратегије, потребно је да се она разматра у контексту компаративних предности савремене Кине, као што је то њен инвестициони потенцијал (огромне девизне резерве) и да се при томе Балкан посматра у супкомплексу кинеског мастер-плана за Евроазију.

Балкан у плановима „велике кинеске игре“

Балканско полуострво се актуелизује као важан сегмент кинеске „велике стратегије“ у оквиру плана о „обнављању Пута свиле“. Конкретно, Пекинг настоји да интензивира и обогати транспорт и трговину широм евроазијског масива ослонцем на инфраструктуру дуж некадашњег Пута свиле. Инвестирајући у регионалне инфраструктурне пројекте на том магистралном правцу и његовим огранцима, Кина жели да убрза формирање мреже лука и логистичких центара повезаних копненим, речним и поморским путевима, како би олакшала дистрибуцију својих производа и повећала обим и брзину источно-западне размене. С тог становишта, као посебно значајан помиње се план изградње железничке пруге између Кине и Европе – тзв. Пруга свиле. Њена траса водила би од западне Кине, преко централне Азије, Ира-

¹ Опширније о томе у: David A. Andelman, *China's Balkan Strategy*, *International Security*, Vol. 4, No. 3, (Winter, 1979–1980).

на, Турске и Босфора до Балканског полуострва.² Овај грандиозни план Пекинга нуди знатно скраћење пута у односу на традиционалну поморску трговинску маршруту која повезује кинеске луке – Шангај и Гуангзо са европским тржиштима. Транспорт робе железницом између крајњих одредишта трајао би свега неколико дана, док је за превоз морем потребно у просеку 36 дана. Процењује се да би и цена транспорта била видно смањена (са 167 US\$ на 111 US\$ по тони). Истовремено, транспорт би, гледано у целини, био безбеднији с обзиром на то да је пловидба водама Аденског залива, кроз који води поморски пут од кинеских лука до Средоземља, веома ризична због учесталих пиратских напада.

„Пруга свиле“ не би била једина железничка веза између Кине и Европе. Од Кине ка Европи (преко Казахстана, Русије, Белорусије и Пољске) води тзв. „Северна пружна путања“ која је оперативна од средине 2011. године. Њоме је, 30. јуна те године, из Чонгкинга у Кини, за Дуисбург у Немачкој пошао први теретни воз који је превозио кинеске високотехнолошке производе. Ту раздаљину прешао је за 13 дана.³ „Пруга свиле“, осим што би обезбедила бржи превоз, била би ослобођена техничких сметњи које оптерећују Северну пружну путању због различитих машинско-техничких стандарда руске железнице у односу на кинеске и европске. Наравно, оживљавање Пута свиле, при чему је изградња „Пруге свиле“ само један део тог комплексног плана, очекују озбиљни изазови. Пре свега, то је оскудна пратећа транспортна инфраструктура на већем делу њене трасе, затим безбедносни проблеми широм Средњег истока, као и питања усаглашавања прекограничних транспортних процедура и такси и сл.⁴ Ипак, Кина, по свему судећи, не одустаје од замишљеног суперпројекта. На то, поред осталог, упућују и значајне инвестиције у изградњу и модернизовање инфраструктурних објеката на Балкану, што је, истовремено, доказ значаја који овај регион има за остваривање коначног циља. Као илустрацију вредно је поменути неколико карактеристичних инвестиционих потеза.

Интересантно је да је једна од првих и најзначајнијих инвестиција у овој области забележена баш у време када је светска финансијска криза доживљавала свој врхунац. У новембру 2008. године кинески председник Ху Ђинтао потписао је аранжман вредан 3.4 милијарде US \$ како би државна компанија *China Ocean Shipping Company (COSCO)* могла да модернизује и пусти у рад део грчке главне државне луке у Пиреју. Договор који је ступио на снагу 1. октобра 2009. године такође је омогућио COSCO-у да, изградњом трећег дока, знатно повећа лучки капацитет. Текућа реконструкција логистичког чвора у Атици има за циљ да утростручи број транспортно-претоварних операција, тако да се до 2015. године број протока контејнера повећа на 3,7 милиона јединица. Пре него што је кренуо у реализацију ових пројеката, Пекинг је претходно већ одлучио да постепено смањује коришћење лука у Напуљу и Истанбулу, како би преусмеравао поморски саобраћај ка Грчкој.⁵

² Loïc Poulain, „China’s New Balkan Strategy”, *Central Europe Watch*, Vol. 1, No. 2, Center for Strategic and International Studies - CSIS, Washington D. C., 2011, p. 3.

³ Dexter Roberts, Henry Meyer, Dorothee Tschampa, „The Silk Railroad of China-Europe Trade”, *Bloomberg Businessweek (online)*, 20.12.2012, преузето са: <http://www.businessweek.com/articles/2012-12-20/the-silk-railroad-of-china-europe-trade> 03.04.2013.

⁴ Loïc Poulain, op. cit., p. 4.

⁵ Isto, p. 3.

Осим Пиреја, COSCO је „бацио око“ и на луку у Солуну која је железницом повезана са остатком Балканског полуострва и Централном Европом. Кинеска влада се труди да откупи акције посустале грчке државне железничке компаније *Hellenic Railways Organization (OSE)*, која би, како је наговештено плановима мера за смањење грчког дефицита, требало да се приватизује наредних година. Такав исход, уколико до њега дође, омогућио би бржу доставу кинеских производа на европско тржиште, уз смањење транспортних трошкова, а самим тим и повећавање конкурентности робе.⁶

Упоредо са проактивном улогом у промовисању откупа грчких обвезница, кинески естаблишмент успоставио је и специјални „Грчко-кинески фонд за развој шпедиције“, са буџетом од 5 милијарди US \$.⁷ Са планираним кинеским улагањима у проширивање грчких поморских и железничких транспортних капацитета, Грчка има шансу да се, како примећује Лоик Пулан (Loïc Poulain), трансформише у „јужног ривала“ северноевропском Ротердаму.⁸ Захваљујући изузетном географском положају, она се, уз планирану модернизацију лучке инфраструктуре, артикулише као идеална база из које се лако приступа растућим тржиштима Медитеранског басена и Црноморског региона. Другим речима, Пекинг види Грчку као модеран пролаз који повезује кинеске фабрике са потрошачима широм Европе, Блиског истока и Северне Африке.⁹

Грчка, наравно, није једина земља у региону у којој Кина препознаје своје интересе. Пре 90-их година прошлог века већина робе транспортована је од источног Медитерана до западноевропских тржишта преко југословенске територије. Распад СФР Југославије и деградација транспортне инфраструктуре током вишегодишњег конфликтног стања имали су за последицу да се чак 75% свих товара преусмери ка поморским лукама, док је преосталих 25% превозено железницом и путевима преко источног дела Балкана према Централној Европи и Совјетском Савезу.

Да би балкански простор поново постао транспортно ефикасан и квалитетно интегрисан, потребно је, пре свега, завршити радове на већ започетим пројектима. Кинези су у том сектору препознали прилику за директнији ангажман, циљајући превасходно на железничке пруге и пратеће објекте капиталног значаја. Кинески предузимачи и *Кинеска развојна банка (China Development Bank – CDB)* наговестили су спремност да учествују у финансирању и изградњи 4,5 милијарди евра вредног железничког правца кроз Србију и ауто-пута Београд–Јужни Јадран. Осим тога, кинески грађевинари већ увелико доказују своју пословну експедитивност и стручну компетентност кроз изградњу моста Земун–Борча, који својим незваничним називом „Мост кинеско-српског пријатељства“ треба да укаже на посебну улогу коју Србија има у новој „балканској стратегији“ азијског „змаја“. Завршетак радова предвиђен је за 2014. годину, а за извршиоца радова одређена је кинеска компанија *China Road and Bridge Corporation (CRBC)*. Планирано је да 85% зајма потребног за изградњу, са веома ниском каматом, обезбеди *Export-Import Bank of China*.¹⁰

⁶ Исто, p. 3.

⁷ Исто, p. 2.

⁸ Исто, p. 2.

⁹ Исто, p. 3.

¹⁰ „Потписан предуговор за изградњу моста Земун – Борча *Беоинфо вести*, 23.10.2009., преузето са: <http://www.beograd.rs/cms/view.php?id=1363983> (интернет сајт Града Београда) 01.02.2013.; „Saradnja Srbije i Kine“ *Međunarodni Radio Srbija*, 25. 1.2013, преузето са: <http://glassrbije.org/privreda/saradnja-srbije-i-kine> 03.02.2013.

Поред улагања у саобраћајну инфраструктуру, позамашне кинеске инвестиције сливају се и у област енергетике. При томе, изгледа да су Кинези највише заинтересовани за улагања у изградњу електрана и сектор „зелене енергије“. Као први значајни показатељ интереса Кине за балканску енергетику спомиње се одлука кинеске *Exim Bank*-е да *Електропривреди Србије (ЕПС)* одобри милијарду евра тзв. „меког зајма“ (*soft-loan*), како би се унапредила електро-мрежа и изградила нова електрана у Костолцу.¹¹ Тренутно су у току преговори *China National Machinery and Equipment Im-Ex Corporation (CMEC)* са српским властима око изградње електране на угаљ, снаге 350 MW, заједно са проширењем угљокопа Дрмно.¹² Осим тога, *ЕПС* и конзорцијум кинеских компанија (*China Environmental Energy Holdings* и *Shenzhen Energy Group*) потписали су споразум о изградњи електране *Nikola Tesla B3* и других енергетских постројења. Планирано је да укупна вредност улагања пређе 2 милијарде евра.¹³ Говорећи о значају ове инвестиције, извршни директор *China Environmental Energy Holdings' company* нагласио је да ће се електрана градити „тако тако да буде једна од најбољих у свету“ и да ће сарадња на овом пројекту „на најлозитивнији начин допринети традиционалним пријатељским везама Србије и Кине“.¹⁴

Мада је политичка димензија нове кинеске стратегије за Балкан у највећој мери ослоњена на Србију, она не запоставља скоро ниједну од суседних земаља. Економска моћ успела је да отвори врата широм региона.¹⁵ *China National Electric Equipment Corporation* је већ изложила план о милијарду евра вредној електрани у Румунији, са капацитетом од 500 MW, док *Chinese Nuclear Power Engineering* очекује да ће изградити два нова нуклеарна реактора у месту Чернавода (Cernavodă). Пекинг, такође, има у плану да преузме на себе 1,3 милијарде евра вредну изградњу хидроелектране у Тарнитити (Tarnița-Lăpușești), капацитета 1000 MW.¹⁶

У суседној Бугарској, *China's National Nuclear Corporation* изразила је интерес за изградњу нове нуклеарне јединице капацитета 1000 MW у нуклеарној електрани Козлодуј (*Kozloduy nuclear power plant – NPP*).¹⁷ Истовремено, кинеске фирме су, у кооперацији са европским партнерима, присутне у Бугарској и на пројектима у области тзв. чисте енергије. Кинеска *Sunergy* и немачки огранак *Mitsubishi International*, заједно са бугарском компанијом *Helios Power*, раде на развоју серије фотонапонских електрана у соларном парку Јерусалимово на југу Бугарске.¹⁸

¹¹ Loïc Poulain, op. cit., p. 5.

¹² „China sets up shop in Europe's backyard“, *Power Engineering International (online)*, 01.10.2012, преузето са: <http://www.powerengineeringint.com/articles/print/volume-20/issue-9/power-report/china-sets-shop-europes-backyard.html> 20.03.2013.

¹³ Bojana Barlovac, „China to Invest 2bn Euro in Serbian Energy“ *Balkan Insight (online)*, 24.11.2011, преузето са: <http://www.balkaninsight.com/en/article/china-to-invest-2-billion-euro-in-serbia-s-energy-sector> 05.03.2013.

¹⁴ У вези са овом инвестицијом, вредно је поменути да је база кинеског конзорцијума смештена у Гуангдонгу, једној од најбогатијих провинција у НР Кини (исто.)

¹⁵ Loïc Poulain, op. cit., p. 6.

¹⁶ Исто, p. 5.

¹⁷ Исто, p. 5.

¹⁸ Reidy Heath, „Chinese and Bulgarian solar firms progress in developing PV plants“ *Renewable Energy Technology (online)*, 17.05.2012, преузето са: <http://www.renewable-energy-technology.net/solar/chinese-and-bulgarian-solar-firms-progress-developing-pv-plants> 20.03.2013.

Пажњу кинеских инвеститора привукао је и потенцијал Босне и Херцеговине (БиХ). У сарадњи са српском компанијом *Energy Financing Team (EFT)*, лоцираној у Великој Британији, *Кинеска развојна банка (China Development Bank – CBD)* планира да финансира изградњу електране на угаљ са капацитетом од 300 MW у Станарима (северна Босна). Предвиђено је да производња струје из ове електране почне већ 2015. године.¹⁹ Повећано интересовање Кине за БиХ може се објаснити чињеницом да је она један од ретких извозника електричне енергије у региону.²⁰

Интересовање кинеских инвеститора није заобишло ни Македонију. *Кинеска државна енергетска компанија (Chinese State Energy Company)* и *Кинеска развојна банка* почеле су 2010. године разговоре са македонском владом око пројекта у долини реке Вардар, који подразумева изградњу 12 хидроелектрана, укупне снаге од 325 MW. Априла 2011. године *China International Water and Electric Corporation* потписала је *Меморандум о разумевању* са владом Македоније око реализације овог милијарду и по вредног суперпројекта, при чему је 85% инвестиција обезбедила *Кинеска развојна банка*.²¹ Занимљиво је да се на државни тендер за исти пројекат, расписан 2008. године, нико није пријавио.²² Мартин Бардет (Martin Burdett), уредник магазина *Energy in East Europe*, наводи да је један кинески конзорцијум компанија дао понуду и за изградњу хидроелектрана у Цебрени и Галишту. Ови пројекти, према Бардету, требало би да буду реализовани у сарадњи са државном компанијом *ELEM* у облику *joint venture* аранжмана.²³

Кинеске фирме најавиле су свој долазак и у Црну Гору. *Кинеска Gezhouba Group International Engineering Company Limited* дала је званичну понуду за изградњу друге јединице у Пљеваљској електрани, са предвиђеним капацитетом између 200 и 300 MW. Оно што је необично, како истиче Мартин Бардет, јесте што је понуда дата без икаквих државних гаранција, тако да ризик сноси искључиво инвеститор.²⁴ *Gezhouba Group* такође планира да развије и електрану јачине 350 MW у близини угљокопа Маоче и модернизује руднике из којих би се обезбедиле резерве за оба наведена пројекта. Према „Platts“-у, глобалном провајдеру енергетских и петрохемијских информација, као и информација о металима, пројекат Маоче вредан је 560 милиона евра, док ће изградња друге јединице у Пљевљима коштати 243 милиона евра, плус 60 милиона евра за рехабилитацију постојеће јединице.²⁵

По свему судећи, ни Хрватска неће остати равнодушна према кинеском инвестиционом „јуришу“ на Балкан, што је недвосмислено показао хрватско-кинески пословни форум одржан 2012. године. Том приликом потписана је читава серија спо-

¹⁹ Кинески *Dongfang* би требало да обезбеди опрему и изгради електрану, док ће угаљ бити обезбеђен из Станарског рудника који је лоциран у близини, и над којим већинско власништво од 2005. године има управо ЕФТ. (Andrew MacDowall, „Bosnia energy: China sees potential“ *Beyond Brics (online)*, 28.06.2012., преузето са: <http://blogs.ft.com/beyond-brics/2012/06/28/bosnia-energy-china-sees-potential/#axzz2NhcOX2lx> 03.03.2013.)

²⁰ Исто.

²¹ „China sets up shop in Europe's backyard“ *op.cit.* (фуснота 14)

²² Sinisa Jakov Marusic, „Macedonia in Talks with China on Major Energy Project“, *Balkan Insight (online)*, 15.12.2010, преузето са: <http://www.balkaninsight.com/en/article/macedonia-mulls-mammoth-energy-project> 12.03.2013.

²³ „China sets up shop in Europe's backyard“, *op. cit.*

²⁴ „China sets up shop in Europe's backyard“, *op. cit.*

²⁵ Исто.

разуме између хрватских власти и кинеских економских институција, са посебним нагласком на сарадњу у домену енергетике.²⁶

Као једна од водећих земаља у погледу улагања у сектор „чисте енергије“, са укупним инвестицијама процењеним на 34,6 милијарди US \$, Кина је отпочела и са пролиферацијом своје тзв. „зелене експертизе“ у региону Балкана. Кинеске компаније *Polar Photovoltaics* и *Wiscom Systems* планирају изградњу соларне електране снаге 2 MW у Ихтиману, у западној Бугарској. У поодмаклој фази је и пројекат Микловица, у Плевену, у северном делу Бугарске, који ће имати капацитет 120 MW.²⁷ У априлу 2011. године *Public Power Corporation of Greece* потписала је са *Sinovel Wind*, водећим кинеским произвођачем турбина, споразум о развоју ветровне фарме (*wind farm*) и ветровног парка (*wind park*) у Грчкој, укупних капацитета 200 и 300 MW. Како се наводи у извештају Центра за стратешке и међународне студије из Вашингтона (*Center for Strategic and International Studies – CSIS*), планирају се нове инвестиције у одрживе изворе енергије, при чему се као одредишта најпре помињу Албанија, БиХ, приобални део Хрватске и војвођанска равница у Србији.²⁸

Судећи по прогнозама из различитих извора, велика је вероватноћа да ће се удео кинеског капитала у развоју енергетског сектора на Балкану у наредном периоду приметно повећати. У прилог томе говори, пре свега, чињеница да су једино кинеске компаније спремне да учествују у реализацији балканских енергетских пројеката без државних гаранција и да су у стању да обезбеде тзв. „јефтин капитал“, што само по себи представља довољно атрактиван микс за балканске државе са застарелом енергетском инфраструктуром.²⁹ Осим тога, понуде кинеских фирми на државним тендерима за различите енергетске пројекте знатно су повољније од понуда европских и других компанија. Тако је, на пример, на тендеру за набавку опреме потребне за изградњу електране у Станарима понуда кинеског *Dongfang*-а била упола јефтинија од француског *Alstom*-а или канадско-пољског конзорцијума *SNC-Lavalin* и *Rafako*.³⁰ Нема сумње да су Кинези веома добро проценили да Балкан обилује неискоришћеним залихама угља, хидропотенцијалом и другим обновљивим изворима енергије и решили да учествују у њиховом развоју.

Упоредо са ревитализацијом транспортне и енергетске мреже на Балкану, повећава се обим кинеско-балканске трговинске размене. Као што се и могло очекивати, Кинези су у процесу интензивирања трговинских односа са регионом југоисточне Европе циљали иницијално оне земље које су биле надомат чланства у ЕУ, или су већ биле њене чланице: Хрватску, Бугарску и Румунију. Према подацима које наводи Линда Карадаку (*Linda Karadaku*), трговина Кине са Румунијом достигла је у 2010. години 2,6 милијарде евра, са Хрватском 1,1 милијарду евра, а са Бугарском

²⁶ „Chinese interested in energy and transport investment“ *Croatian Times (online)*, 24.03.2012, преузето са: http://www.croatiantimes.com/news/Business/2012-03-24/25956/Chinese_interested_in_energy_and_transport_investment_ 21.03.2013.

²⁷ „China Ming Yang to Supply Turbines for Bulgarian Wind Projects“ *Bloomberg (online)*, 07.02.2012., преузето са: <http://www.bloomberg.com/news/2012-02-07/china-ming-yang-to-supply-turbines-for-bulgarian-wind-projects.html> 13.03.2013.

²⁸ Loïc Poulain, op. cit., p. 5.

²⁹ „China sets up shop in Europe's backyard“ op. cit.

³⁰ Исто.

630,5 милиона евра.³¹ Истина, у поређењу са трговинском разменом између Кине и развијенијих европских земаља, ови показатељи нису нимало импресивни. Аустрија је, на пример, са популацијом приближно оној у Бугарској, у 2010. години остварила са Кином трговинску размену у вредности од 8,2 милијарде евра.³² Управо на основу ових компарација и испољеног интересовања Кине за унапређење економске сарадње са балканским земљама, закључује се да је реално очекивати да се у наредном периоду обим трговинске размене на овој релацији вишеструко повећа – са неким земљама чак и до десет пута. При томе се, пре свега, мисли на подручје тзв. Западног Балкана, које, изузимајући албанско и мало црногорско тржиште где је Кина већ постала други трговински партнер после ЕУ, поседује огроман, још увек неискоришћен пословни потенцијал. Трговинска размена између Кине и Србије достигла је у 2010. години вредност од 325 милиона евра, али бележи годишњи раст од 20%, што је довело Кину на место осмог српског трговинског партнера. Са Македонијом, Кина је у 2010. години имала трговинску размену у вредности од 107 милиона евра и у том погледу испред ње је само шест земаља. Обим трговине између Кине и БиХ за сада је скроман. У 2010. години износио је 43 милиона евра и учествује са само 0,6% у укупној босанско-херцеговачкој спољнотрговинској размени, али са реалним изгледима за знатно повећање.³³

Показало се да балканско тржиште поседује завидан потенцијал за апсорпцију кинеских производа карактеристичних по приступачним ценама. Пекинг је у том смислу иницирао формирање неколико трговинских центара широм региона, углавном смештених близу прометнијих саобраћајница и густо насељених области. У јуну 2010. године, у близини Београда отворен је „Тржни центар Змај“, а два месеца касније истоветан пројекат заживео је и у Загребу. Следеће године, забележена је највећа концентрација кинеских трговаца (тзв. „кинеска четврт“ – *chinatown*) у Афумати, малом граду на ободу Букурешта, одакле око 1240 радњи на простору од 40 хектара директно продаје своје производе становницима главног града Румуније. У Бугарској се тренутно воде разговори о формирању тзв. *пословне зоне*, у месту Бозуриште, око 15 километара северно од Софије, која би поспешила трговинску размену са Кином.³⁴ Виктор Азманов, председавајући *Бугарско-кинеске коморе за трговину и индустрију*, најавио је да се сличан пројекат може очекивати и у лучком граду Варни.³⁵

Када се говори о кинеском економском позиционирању на Балкану, потребно је истаћи да интерес компанија које долазе из ове земље није везан искључиво за надметање на локалним тржиштима, већ је оријентисан и на изградњу производне базе у региону. Тако је нпр. у новембру 2009. године кинески државни гигант у сектору ауто-индустрије *Dongfeng* закључио уговор са српском *Фабриком аутомобила*

³¹ Linda Karadaku, „China's 'Silk Road' in the Balkans“ *SETimes (online)*, 26.03.2012., преузето са: http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/articles/2012/03/26/reportage-01 30.03.2013.

³² Loïc Poulain, op. cit., p. 1.

³³ Bedrudin Brjajvac, „Multipolar global politics at the Balkans“ *Strategic Outlook (online)*, 30.08.2012., преузето са: <http://www.strategicoutlook.org/europe/news-multipolar-global-politics-at-the-balkans.html> 03.04.2013

³⁴ Loïc Poulain, op. cit., p. 2.

³⁵ „China to Invest USD 1.5 B in Bulgaria“ Chamber Chief Says, *Novinite (online)*, May 3, 2012, преузето са: http://www.novinite.com/view_news.php?id=139014 01.04.2013.

Прибој (ФАП) о склапању возила у Србији. У фебруару 2011. године кинеска компанија *Great Wall Motor Co* договорила је аранжман са бугарским *Litex Motors*-ом о производњи тзв. јефтиних аутомобила (*low-cost cars*).³⁶

Истовремено, Кина улаже значајна средства у експлоатацију рудног богатства широм региона. Водећи кинески трговац металима *China Minmetals Corporation* потписао је у октобру 2009. године 800 милиона US\$ вредан уговор са *Aurubis Bulgaria* – локалном подружницом водеће европске топионице бабра. Шест месеци касније, у априлу 2010. године, кинеска *Sichuan Jiannanchun International Group*, заједно са турским *Kürüm Energy, Resources and Metallurgy*, основала је *Illyria Mineral Industry* – фирму која у свом програму има извоз албанског ферохрома у НР Кину.³⁷ С обзиром на то да БиХ и Србија (у делу Косова и Метохије) поседују знатне резерве руде гвожђа, сматра се да би и оне могле ускоро очекивати сличне пословне аранжмане.³⁸ Поред минерала, конкурентна роба на кинеском тржишту су и неки од производа машинске индустрије земаља југоисточне Европе. Процењује се да би српски лидер у производњи механичке и инжењерске опреме *Goša FOM*, затим румунски произвођач алата *World Machinery Works* и бугарски произвођачи виљушкарка *Balkan car Record Company* и *Di-Ven* имали довољно потенцијала да се наметну на растућем кинеском тржишту, будући да би могли да понуде квалитетну робу довољно конкурентну производима западних компанија.³⁹ У прилог томе говори чињеница да се неки балкански производи добро се котирају на кинеском тржишту већ више од деценије.⁴⁰

Разумљиво је да се упоредо са приливом инвестиција и растом трговинске размене обогаћује и културна сарадња, што је део свеобухватног кинеског ангажмана на Балкану. Све је више школа у балканским земљама у којима се изучава кинески језик. Некада врло ретки, данас су у средствима информисања постали уобичајени и очекивани прилози о кинеској стварности.⁴¹ У Србији су, на пример, 2009. године одржане две манифестације намењене промоцији кинеске културе. Кинези су узвратили организовањем фестивала српске културе у Пекингу и Тјенцину.⁴² Као резултат тог узајамног упознавања и зближавања најављено је унапређивање сарадње у области туристичке привреде.⁴³

³⁶ Loïc Poulain, op. cit., p. 2.

³⁷ Ферохром је алој који се састоји од хромјума (50–70%) и гвожђа (30–50%). Најпознатија налазишта овог алоја у свету су Индија, Казахстан и Јужноафричка Република, а његови највећи произвођачи Русија и НР Кина. Ферохром се највише користи у индустрији челика, односно за производњу нерђајућег челика. (Опширније о овоме у: John D. Jorgenson, Lisa A. Corathers, Joseph Gambogi, Peter H. Kuck, Michael J. Magyar, John F. Papp, Kim B. Shedd, U. S. Geological Survey 2006 Minerals Yearbook - Ferroalloys, U. S. Department of the Interior, July, 2008)

³⁸ Loïc Poulain, op. cit., p. 2.

³⁹ Исто, p. 2.

⁴⁰ Најуспешнија винарија на Балкану, *Плантаже 13. јули* из Подгорице, извози годишње у Кину око 500.000 боца вина, са тенденцијом константног раста продаје (Branko Žujović, „Šta Balkan može da ponudi Kini?“ *Cri (online)*, 30.01.2013, преузето са: <http://serbian.cri.cn/341/2013/01/30/190s129851.htm> 01.04.2013).

⁴¹ „Kineski jezik u srpskim školama“ *Radio Televizija Srbije – RTS (online)*, 14.03.2012, преузето са: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Drus/C5%A1tvo/1062940/Kineski-jezik+u+srpskim+%C5%A1kolama.html> 03.04.2013 и Linda Karadaku, op. cit. (фуснота 33).

⁴² Dragan Pavličević, „The Sino-Serbian Strategic Partnership in a Sino-EU Relationship Context“ *Briefing Series – Issue 68*, China Policy Institute (part of the School of Contemporary Chinese Studies at The University of Nottingham), UK, April 2011, p. 9.

⁴³ „A tourism bridge is being built to link China and Serbia“ *China Daily*, 03.05.2012, преузето са: http://www.china.org.cn/travel/2012-05/03/content_25292275.htm 03.04.2013.

Препознатљива димензија нове „балканске стратегије“ Кине јесте обнављање и унапређивање војне сарадње са земљама региона. У протеклој деценији Кинеска Народноослободилачка армија (КНА) договорила је одређене сарадничке аранжмане, најпре са Албанијом и Хрватском (2005), затим са Србијом и БиХ (2008), а онда и са Црном Гором и Македонијом (2010). Намере те врсте исказане су експлицитно (2011) према Бугарској, Румунији и Грчкој. Очигледно је да у овој области Кина наступа на широком фронту. Ипак, изгледа да се највећи напредак очекује у односима са Србијом. У августу 2010. године, тадашњи министар одбране у Влади Србије потврдио је да се војна сарадња са Кином продубљује, пре свега у области војне индустрије, наглашавајући да посебан значај у том погледу имају пројекти заједничке производње војне опреме.⁴⁴ Војни аналитичари процењују да би кооперација Србије и Кине у домену војне индустрије створила могућност продаје произведене опреме трећим земљама у Африци и Блиском Истоку, нпр. Либији и Ираку, будући да су управо те државе (биле) традиционални купци оружја произведеног на простору бивше Југославије и да је војна индустрија Србије успела да задржи, односно поврати репутацију коју је уживала југословенска војна индустрија као својеврстан њен наследник.⁴⁵ Да КНА рачуна на дугорочну сарадњу са српским системом одбране говори потписивање споразума о донирању 2 милиона US \$ војним институцијама у Србији, намењених за куповину медицинске опреме.⁴⁶ Најављене су и размене официрског кадра, заједничке обуке војног особља, као и војна сарадња у области одржавања мира и борбе против организованог криминала.⁴⁷

Узимајући у обзир свеопшту политичко-економску ситуацију на Балканском полуострву, није случајно што је Кина за окосницу своје нове регионалне стратегије одабрала управо Србију.

Србија у фокусу кинеске „балканске стратегије“

Опште је позната чињеница да је Кина чврсто подржавала социјалистичку Југославију касних 70-их година, те да је наставила са сличном праксом чак и када је Србија (као њена наследница) била суочена са међународном изолацијом због оружаног сукоба на простору СФР Југославије крајем прошлог века.

Након смене режима Слободана Милошевића, која је означена као почетак процеса демократизације друштва, наступио је период евидентне уздржаности, па и препознатљивог дистанцирања новог руководства земље од озбиљније сарадње са Кином. Било је потребно да протекне скоро читава деценија да власти у Србији препознају растући значај Кине на међународној позорници и, сходно томе, учине извесне корекције у спољнополитичкој оријентацији. То је учињено проглашавањем Кине за један од спољнополитичких приоритета земље, какви су за Србију већ би-

⁴⁴ Dragan Pavličević, op. cit., p. 9.

⁴⁵ Isto, p. 9. и Loïc Poulain, op. cit., p. 7.

⁴⁶ „Serbia, China sign cooperation protocol“ *B92 (online)*, 09.09.2011., преузето са: http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?yyyy=2011&mm=09&dd=09&nav_id=76314 04.03.1012

⁴⁷ Dragan Pavličević, op. cit., p. 9.

ле САД, ЕУ и Русија. Потписивањем споразума о стратешком партнерству са Кином, 2009. године, Србија је дефинитивно промовисала политику „четири стуба дипломатије“.⁴⁸ Тим споразумом Пекинг је стекао свог првог и за сада јединог стратешког партнера у југоисточној Европи, а Србија четврти „дипломатски ослонац“ у лику велике силе са којим дели исте ставове о неколико питања од обостраног интереса, као што је питање принципа очувања и суверенитета и територијалног интегритета земље. Политика „једне Кине“ коју Пекинг непоколебљиво заступа и став Србије о Косову и Метохији као њеном неотуђивом делу препознате су обострано као тачке конвергенције око којих могу да се граде солидни партнерски односи у различитим подручјима.

То, наравно, није случајно. Постоји више разлога за солидарисање Кине са Србијом у њеном немирењу са сецесијом Косова и Метохије и логично је да се то одрази на унапређење сарадње у другим областима. Прво, Кина већ има озбиљан проблем са сепаратистичким тежњама у Синђангу и на Тибету и настојањима да се питање њиховог статуса интернационализује. Друго, поред Ујгура и Тибетанаца, у Кини постоји на десетине етничких заједница које су регистроване као националне мањине и међу њима има оних које, наводно, чекају повољну прилику да испоставе захтев за остваривање већег степена аутономности у односу на централну власт, у чему се, по правилу, препознају зачеци сепаратистичких тежњи. Треће, у саставу Кине су (од недавно) две административно-територијалне целине са специјалним статусом (Хонг Конг и Макао) чије интегрисање у политичко-правни поредак земље још увек није до краја завршено („једна земља а два система“). Коначно, и вероватно најважније, Кини којој је „одбегли“ Тајван велики „трн у оку“ и која успостављање пуног суверенитета над њим сматра својим неотуђивим правом, ни у ком случају није по вољи да самопрокламована држава Косово стекне независност, односно потпуно међународно признање. Њој је апсолутно неприхватљиво образложење подршке независности Косова засновано на становишту да је „Косово посебан (непоновљив) случај“ и да као такав неће послужити као преседан за обезбеђивање подршке другим сепаратистичким покретима. Давање подршке таквим ставовима Кина види као непосредну подршку свим сепаратизмима тако што им се шаље порука да, ако буду довољно наметљиви у промовисању својих циљева и бескомпромисни у борби за њихово остваривање, могу рачунати на прибављање атрибута „посебан случај“ који, као такав, заслужује „посебан третман“ – даривање независности. Руководећи се таквим резонем, кинеска администрација се у свим међународним форумима, када је на дневном реду био случај Косово и Метохија, редовно изјашњавала против његове независности. У складу с таквом политиком, Кина је 7. децембра 2009. године поднела и званично саветодавно мишљење Међународном суду правде, бранећи територијални интегритет као „камен темељац“ међународног правног система и заступајући став да државе имају право да спрече унилатералне сецесије. Србија се, узвраћајући на овакве кинеске гестове, уздржавала од подршке иницијативама усмерених против кинеских интереса. То је, вероватно, био један од разлога (мада сигурно не и једини) због којих је Србија 2008. године одбила да учествује у иницијативама ЕУ за осуду стања људских права у државама које

⁴⁸ Isto, p. 10.

слове као „штићеници Пекинга“ (Иран, Судан, Зимбабве, Мијанмар и Северна Кореја).⁴⁹ Србија је једна од 19 земаља која није била присутна на церемонији доделе Нобелових награда 2010. године. У коментарима поводом испољене „незаинтересованости“ Србије за овај догађај углавном се као разлог за то истицала чињеница да је те године Нобелова награда додељивана кинеском дисиденту Лиу Ксиаобоу (енг. Liu Xiaobo, кин. 刘晓波) за његов допринос у борби за људска права у Кини и да се присуство српске делегације на тој свечаности не би свидело Пекингу, јер би тиме показала да не зна да цени подршку коју јој он пружа. Такви коментари добили су потврду и у изјави тадашњег министра спољних послова Србије Вука Јерemiћа, који је подсетио да је одлука Београда „базирана на уважавању односа са свим кључним политичким актерима у свету“, те да је Кина „пружала безусловну подршку Србији током свих тешких момената“.⁵⁰

Чини се да је Кина проценила да може да рачуна на Србију као достојног партнера у широком спектру међудржавних односа од обостраног интереса. То се може препознати из оквирног садржаја програма српско-кинеске сарадње који је промовисан 2009. године, приликом посете тадашњег председника Србије Бориса Тадића Кини. Поводом потписивања споразума о стратешком партнерству, (тадашњи) кинески председник Ху Ђинтао (енг. Hu Jintao, кин. 胡锦涛) је, подсећајући на традиционално пријатељство два народа и државе чији су се односи, како је нагласио, развијали на „здравим основама, независно од тога шта се дешавало у свету“, предложио да се будућа сарадња концентрише око следећих питања: 1) интензивирање политичке сарадње, укључујући посете на високом нивоу, међувладину, међупарламентарну и међупартијску сарадњу; 2) повећавање економске и трговинске размене, посебно у сектору инфраструктуре, петрохемије, енергије, високе технологије и узајамног инвестирања, 3) унапређивање „хумане размене“ тако да обе стране прошире сарадњу у домену културе, образовања, здравља, науке, спорта, технологије и туризма, те да охрабрују омладину, невладин сектор и локалну самоуправу у реализацији тих активности и 4) јачање мултилатералне кооперације – да две земље одржавају консултације у оквиру Уједињених нација (УН) и других мултилатералних организација, размењују мишљења и координирају своје позиције о важним међународним и регионалним питањима, те промовишу дијалог и размену између различитих цивилизација како би се осигурао светски мир и заједнички развој.⁵¹

Закључак

Може се закључити да је Кина врло добро уочила потенцијал Балканског полуострва. Одмерен и систематичан приступ у процесу развијања односа који се спроводи последњих година са земљама региона говори да су амбиције

⁴⁹ Isto, p. 10.

⁵⁰ „Serbia defends China-led boycott of Nobel ceremony“ *BBC (online)*, 09.10.2010, преузето са: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-11957094> 04.03.2013.

⁵¹ „China, Serbia forge strategic partnership“ *Xinhua*, 20.08.2009, преузето са: http://news.xinhuanet.com/english/2009-08/20/content_11918374.htm 03.04.2013.

„глобалног играча у настајању“ знатно порасле, те да се може очекивати да Кина настави са том праксом. Све веће интересовање и учествовање „азијског змаја“ у решавању многих међународних питања то недвосмислено потврђује.

Међутим, којим темпом и у ком облику ће се доминантно испољавати његово даље ангажовање, када је, конкретно, реч о балканском простору, зависиће од више фактора. На то ће, сасвим сигурно, знатно утицати став који ће према кинеском „походу“ на Балкан имати поједине земље региона. Тај став је, чини се, за сада, углавном позитиван, што је вероватно условљено дотоком кинеских инвестиција које су добродошле финансијски недовољно консолидованим балканским земљама, тако да је Кина изненада постала „радо виђен гост“ и тамо где раније то није била. За ту позицију она се изборила препознавањем погодног тренутка за деловање, тј. правовременим инвестирањем под прихватљивим условима. Када је 2008. наступила светска финансијска криза, широм света, а посебно у регионима који не важе за довољно стабилне (у које свакако спада Балкан), дошло је до видне осеке инвестиција. Кина је то искористила на најбољи могући начин, представљајући се као спасоносно решење за посустале балканске економије. Последица тога је ситуација у којој, поред Србије, многе друге државе региона сада теже да се приближе Кини, и то чине на различите начине. Неке, попут Албаније, одржавају пригодне манифестације и нуде повољне услове кинеским инвеститорима; друге, попут Црне Горе, истичу своје компаративне предности; док Румунија и Грчка, из позиције земаља чланица ЕУ, настоје да привуку на себе пажњу политичким средствима – обећавајући залагање за „кинеску ствар“ у институцијама ЕУ, најчешће по питању кинеског тржишног статуса и сл.

Са друге стране, сасвим је логично да ће Кина настојати да та нова партнерства искористи као повољну прилику за остваривање извесног политичког утицаја и успостављање боље стартне позиције за даље наступање према тржиштима трећих земаља. Иако су за сада кинески билатерални односи најразвијенији са Србијом и Грчком, поједини аналитичари сматрају да се кинеска стратешка партнерства могу „прелити“ на цео регион, што би јој омогућило да се у значајнијем обиму укључи у регионалну политику, односно да веже за себе земље које ће у наредних 10–15 година постати део „европске породице“. Тиме би Пекинг, на посредан начин, могао да створи себи ослонац унутар ЕУ, са изгледима да постане чинилац европске политичке сцене.⁵² Ипак, то ће превасходно зависити од саме ЕУ – од тога како опажа кинеско наступање према европском простору и од могућности да га каналише у складу са својим интересима. Осим тога, судбина кинеске балканске стратегије биће условљена и ставовима осталих геополитичких актера заинтересованих за регион Балкана – САД, Русије и (у нешто мањој мери) Турске. У том смислу, треба имати на уму чињеницу да њихови ставови нису детерминисани искључиво регионалним или неким билатералним односима већ, пре свега, релацијама на глобалном нивоу. У ком правцу ће се они одвијати – тешко је проценити.

⁵² Loïc Poulain, op. cit., p. 7. и Dragan Pavličević, op. cit., p. 3.

Литература

1. Andelman D. A.: China's Balkan Strategy, *International Security*, Vol. 4, No. 3, (Winter, 1979–1980).
- 2 "A tourism bridge is being built to link China and Serbia", *China Daily*, 03.05.2012, Internet: http://www.china.org.cn/travel/2012-05/03/content_25292275.htm
3. Barlovac B.: "China to Invest 2bn Euro in Serbian Energy", *Balkan Insight (online)*, 24.11.2011, Internet: <http://www.balkaninsight.com/en/article/china-to-invest-2-billion-euro-in-serbia-s-energy-sector>
4. Brljavac B.: "Multipolar global politics at the Balkans", *Strategic Outlook (online)*, 30.08.2012, Internet: <http://www.strategicoutlook.org/europe/news-multipolar-global-politics-at-the-balkans.html>
5. „China Ming Yang to Supply Turbines for Bulgarian Wind Projects“, *Bloomberg (online)*, 07.02.2012, Internet: <http://www.bloomberg.com/news/2012-02-07/china-ming-yang-to-supply-turbines-for-bulgarian-wind-projects.html>
6. "Chinese interested in energy and transport investment", *Croatian Times (online)*, 24.03.2012, Internet: http://www.croatiantimes.com/news/Business/2012-03-24/25956/Chinese_interested_in_energy_and_transport_investment
7. "China, Serbia forge strategic partnership", Xinhua, 20.08.2009, Internet: http://news.xinhuanet.com/english/2009-08/20/content_11918374.htm
8. "China sets up shop in Europe's backyard", *Power Engineering International (online)*, 01.10.2012, Internet: <http://www.powerengineeringint.com/articles/print/volume-20/issue-9/power-report/china-sets-shop-europes-backyard.html>
9. "China to Invest USD 1.5 B in Bulgaria", Chamber Chief Says, *Novinite (online)*, 03.05.2012, Internet: http://www.novinite.com/view_news.php?id=139014
10. Heath R.: "Chinese and Bulgarian solar firms progress in developing PV plants", *Renewable Energy Technology (online)*, 17.05.2012, Internet: <http://www.renewable-energy-technology.net/solar/chinese-and-bulgarian-solar-firms-progress-developing-pv-plants>
11. Jakov Marusic S.: "Macedonia in Talks with China on Major Energy Project", *Balkan Insight (online)*, 15.12.2010, Internet: <http://www.balkaninsight.com/en/article/macedonia-mulls-mammoth-energy-project>
12. Jorgenson J. D., Corathers L. A., Gambogi J., Kuck P. H., Magyar M. J., Papp J. F., Shedd K. B.: *U. S. Geological Survey 2006 Minerals Yearbook – Ferroalloys*, U. S. Department of the Interior, July, 2008.
13. Karadaku L.: "China's 'Silk Road' in the Balkans", *SETimes (online)*, 26.03.2012, Internet: http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/articles/2012/03/26/reportage-01
14. "Kineski jezik u srpskim školama", *Radio Televizija Srbije – RTS (online)*, 14.03.2012, Internet: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Dru%C5%A1tvo/1062940/Kineski+jezik+u+srpskim+%C5%A1kolama.html>

15. MacDowall A.: "Bosnia energy: China sees potential", *Beyond Brics (online)*, 28.06.2012, Internet: <http://blogs.ft.com/beyond-brics/2012/06/28/bosnia-energy-china-sees-potential/#axzz2NhOCX2lx>
16. Pavličević D.: "The Sino-Serbian Strategic Partnership in a Sino-EU Relationship Context", *Briefing Series – Issue 68*, China Policy Institute (part of the School of Contemporary Chinese Studies at The University of Nottingham), UK, April, 2011
17. "Потписан предуговор за изградњу моста Земун – Борча", *Беоинфо вест*, 23.10.2009, Интернет: <http://www.begrad.rs/cms/view.php?id=1363983> (интернет сајт Града Београда)
18. Poulain L.: "China's New Balkan Strategy", *Central Europe Watch, Vol. 1, No. 2*, Center for Strategic and International Studies – CSIS, Washington D. C., 2011
19. Roberts D.: Meyer H., Tschampa D., "The Silk Railroad of China-Europe Trade", *Bloomberg Businessweek (online)*, 20.12.2012, Internet: <http://www.businessweek.com/articles/2012-12-20/the-silk-railroad-of-china-europe-trade>
20. "Saradnja Srbije i Kine", *Međunarodni Radio Srbija*, 25.01.2013, Internet: <http://glassrbije.org/privreda/saradnja-srbije-i-kine>
21. "Serbia, China sign cooperation protocol", *B92 (online)*, 09.09.2011, Internet: http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?yyyy=2011&mm=09&dd=09&nav_id=76314
22. "Serbia defends China-led boycott of Nobel ceremony", *BBC (online)*, 09.10.2010, Internet: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-11957094>
23. Žujović B.: "Šta Balkan može da ponudi Kini?", *Cri (online)*, 30.01.2013, Internet: <http://serbian.cri.cn/341/2013/01/30/190s129851.htm>